

***Temesi Ferenc***

## **Igen és igen**

### *A két Szervátiusz műcsarnoki kiállítása elé*

Az a karácsony reggel, amikor a szobrász apa lehasítja az Ady-szobor hátsó felét, és azzal gyújt be kettejüknek. Ebben a gesztusban benne van minden: az erdélyi magyar szegénység, amelyben mégis Adyt faragnak, és az apa-fiú kapcsolat. Ahogy Ady írta: „Apa, fiú. egy Igen s egy Nem”. Ritka jelenségnek vagyunk itt és most tanúi: egy apai igenre, egy fiúi igen következett.

Erdélyből valahogy az egész magyarság másképp látszik, 1541. az ország három részre szakadása óta. Két pogány közt, hosszú-hosszú ideig csak Erdélyben tudott tovább élni, sőt virágozni a magyar kultúra. Az erdélyi tudat összegzése, a transzilvanizmus a trianoni tagló utáni kényszerűségből született újjá. Az erdélyi magyarságnak a kultúra maradt, mint egyetlen lehetőség az újjáéledésre, írta Tibor. Levágták két karunk, két lábunk, csak a törzs maradt meg egy vízfejjel, a Nagy Magyarországra tervezett fővárosunkkal, amelynek Műcsarnokában ma megnyílik végre Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor első közös, összegző kiállítása.

„Az egyikünk támasza lett a másiknak. És talán ő volt, a fiam, az egyetlen ember, aki megértette az én művészetemet”, írta Szervátiusz Jenő, aki a „Két nemzedékben” meg is faragta ezt. A lehető legjobb szobrász iskolába járt: kerékgyártó-, asztalos- és kovácsmesterséget tanult.

Egy oldal szalonnával vágott neki a Párizsba vezető útnak, mint a mesebeli legkisebb fiú. Ez a két év volt az egyeteme. Szabadtéri szobrok, képtárak, múzeumok. Az esti szabadiskolában a síkokra bontott emberi testtel, a konstruktivizmus módszertanával ismerkedik. Hanem aztán a Rodin Múzeum erotikával teli márványai, gondolkodó bronzai, Maillol lányalakjai, Bourdelle íjásza, Brâncuși csiszolt kövei, Gauguin és Van Gogh színei. A vámos Rousseau képeinek naív bája! Színházba, operába, hangversenyekre járt, de három napig nem evett, hogy új vésőt vehessen. Ráadásnak ott volt maga a világkiállítás, ahol az art deco ült diadalt, az ipar- és díszítőművészettel a középpontban.

Fiam, az embereket csak szeretni szabad. Ez volt az anyai útravaló. A katolikus anya és a református apa hite vált eggyé benne. „Anyám volt művészi álmaim legfőbb dédelgetője”, mondta róla a fiú. A párizsi utat is támogatta, csak mikor halálát érezte, hívta haza. Nem maradhatott Párizsban az, akinek Kolozsvárt halálát várja az édesanyja. Hazatérve olyanokkal tanul tovább, mint Kós Károly, Nagy Imre és mások. Szervátiusz Jenő magát Erdélyt hozta vissza, éppen Párizsból. Nagybányai ösztöndíjas lett.

Rajz és vázlat nélkül faszobrait maga faragja az anyagba. Dombormű szerűen haladt a mélységek felé. Kőben, fémbe is teremt, de faszobraiban az erdélyi erdők mondanivalója is benne van. A keményebb anyagú fákat szereti, a juhart, az eres szilt, a tölgyet, a csillogó diót, a csontkemény tiszafát. Füstöli, pörköli faszobrait, de a fa színét, textúrájának szépségét engedi érvényesülni. El akar felejteni faragni. Barbár expresszionizmus, mondták rá a címkeragasztók. A kopjafákhoz hasonló ritmikus tagolásaival nem tudtak mit kezdeni. A véső nyomait nem rejti el, felmutatja. Vagy az ég felé nyújtóznak szobrai, vagy az élettől megtiportan, lenyomva, groteszk magányukba töppednek. Egy fában több szobor is él, de az kell szoboréletre, amelyet a véső meglát.

Organikus szobrászat ez, amely megmutatja, hogy hagyomány nélkül nincs megújulás. Csak egy régebbi, eddig figyelemre se méltatott hagyományt kell felfedezni. Mint Bartók a tette a népzeneben „Ha van a fafaragásban pentatónia, azt Szervátiusz Jenő csinálta meg”, írta Szabolcsi Bence. A zenetörténetből jobban látszik, mi micsoda, mint a művészettörténeti elefántcsonttoronyból. Onnan messze van. Ez a mi vizuális anyanyelvünk megújítása, kelet és nyugat határán. Népi szürrealizmus ez, mint Nagy László, Juhász Ferenc költészetében. A legmagasabb, a legmélyebből táplálkozik. Bartók látta ezt is a legtisztábban. Az építészetben Makovecz Imre emelkedettsége hasonló.

Jenő a mélyből jöttek küldetéstudatával és alázatával dolgozott mindvégig. „Faragótechnikus”-nak merték nevezni és alkalmazni 1949-ben a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán. Menekült a kötelező és ellenőrzött szocreál dogmatizmusából, hurraoptimizmusának álrealizmusából. A négy évszak asszonyalakjaiba például. Vagy a népballadák szürrealisztikus, mágikus, kihagyásos technikájú világába.

Önéletíró szobrásznak nevezték Jenőt. Tibor sorjázó Petőfi-szobraira is mondtak hasonlót. Miért lenne ez bűn? Walt Whitman is csak magáról írt, mégis benne volt egész Amerika. Jenő vagy száz önportréján lemérhetők szemléletmódjának változásai. „A dolgozó kéz nem papol, nem gesztikulál, hanem teremt, írta Csoóri Sándor. Jenőre áll, hogy nincsenek elméletei. Csak élete van, s az életének célja.”

A magyar szobrászat kettős templomtornyai a Szervátiuszok szobrászata. Ha nem volna az egyik, nem lenne a másik. A Kolozsvári testvérekhez fogható ez a két életmű, de több is annál: összetéveszthetetlenül magyar. A Kolozsvári testvérek a Nyugat ízlésének akartak megfelelni, egyetlen fennmaradt XIV. századi szobrukban, a Sárkányölő Szent Györgyben is. A Szervátiuszok minden égtájnak.

Tibor a legjobb helyre született, egy apaszív melegébe. Mindenre megtanította apja, ami a szobrászatban tanulható, még a szerszámkészítésre is. Akire az apja hegyet hagy, annak meg kell tanulnia hegyet mászni. Tibor a képzőművészetet magyarul, anyanyelvünkön beszéli. „Vállalom népem hagyományait, sorsát, történelmét, múltját, jelenét, jövőjét.” Ő tudta: keleti örökségünket nyugatba ötvözve hozható létre európai magyar művészet.

Az erdélyi lélek ott van ezeknek a szobroknak a mosolyában, borongásában, gesztusaiban. Ezeknek a szobrok emberi arcuk van, még Tibor plasztikáiban is, aki a mértani elvonság, rend határvonalain is át- és visszalép. Az erdélyiség a különböző kultúrák kiegyensúlyozásban rejlik, a balladás múltban és a harcos jelenben.

Szervátiusz Tibor művészetében emberi természetünknek a fa, a kő, a fém természetével való egyesüléséből születnek szobrok. Tibor írja önvallomásában: „Döntéseimben sokszor fordultam tanácsért a két nagy magyar szellemi óriáshoz. Bartókhhoz és Adyhoz.” A Dózsa feje, a Tüzes trón, a Petőfi halála, a Kolozsvári Krisztus, a Bartók és Ady fejek – a magyar szellem diadala, vizuális szintézise.

Tibor meglátta Jackson Pollockban, a maximumig feszített lélek vibrálását, azt, hogy az absztrakt a végletekig vitt, modern realizmus. A Kárpátok csiszlikének dühöngő terrorjában ki merte mondani: „A mű csak önmaga, csak önmagát ábrázolja.” Tudta, nekünk nem kell Afrikába menni, hogy a plasztikából fölfedezzük magunkat. Nekünk ott van a magyar

népművészetben lélegző egyetemesség, a „civilizáció fárasztó racionalizmusa” ellenére. A fából faragott kékszakállú mandarin, vagyis Bartók mondta: Minden zene népzene. Mi csak elrendezői vagyunk a dolgoknak.

Ezeknek a szobroknak nem a kő, a vas, a fa az alapanyaga, hanem a fájdalom. A magyar fájdalom. Szigetnép vagyunk egy germán, szláv nyelvtengerben. Komp voltunk, hidat akartunk. Nem akarnak járni azon a hídon, vagy ha igen, nem akarnak hídpénzt fizetni. A végén mindig csak egy választást hagynak a magyarnak. Magunkat kell választanunk. Maradjunk hát meg szigetnek. Egy sziget sose sír.

A rend forma, amelyen a szépség nyugszik. Mindnyájan gödörben élünk, ahol a jövő csak amolyan szólásforma, de ketten közülünk a csillagokat nézik belőle. A szegénység minden művészet anyja, mondja a német. De ki az apja? A szolgálat. Magyarnak lenni nem bokrétság Isten kalapján, hanem ez.

Minden szobornak erőtere van. Ezen a kettős kiállításon egymást hatását erősítik fel a szobrok. Amelyek mint a jelek, emberi istenszobrok hirdetni fogják voltunkat, ha már nem leszünk. Mindennek, aminek kezdte van, vége is van. A világ hatezer nyelve közt a magyar a negyvenöt-ötvenedik helyen áll. Ötezer nyelvet százezernél kevesebben beszélnek. De a magyar nyelv egy Szervátiuszok által még munkába sem vett terméskő. Régebbi, mint a legtöbb ma beszélt európai nyelv, és nincs rajta karcolás. És nem hal ki ebben a században sem. Ha csak ezek a szobrok maradnának fönn belőlünk, nem volna mit szégyenkeznünk. Szavakban kifejezhetetlen szépség van bennük. Az önazonosság nyugalma, az életerő mély ritmusa.

Lehet: ahogy régi szobrok, a maiak is torzóban maradnak talán fönn. Látod, így jársz, ha rágod a körmöd, mondta a lányának a Milói Vénusz mellett egy apuka, a fülem hallatára. Brâncuși mondása jutott eszembe: „Nézzétek a szobraimat, amíg meg nem látjátok. Az Istenhez közeleiek látják.” „A plasztikai művek élvezete nem kötelező.”, mondta Tibor.

A szépség két Bolyaija, a Szervátiuszok összegzőnek jöttek. A forma ünnepei alkotásaik. A művészet nem a látható megmutatása, hanem a láthatatlan megjelenítése. Nagymesterek ők, a magyar nemzeti avantgárd szobrászóriásai. A tenger és a magas művészet

előtt az ember kicsinek érzi önmagát. Isten egy kőben alszik és a szobrász az, aki felébreszti. Szükszavú művészet az övék. Szükszavú, mint a székelők, csángók.

Magyarország olyan most kicsit, mint itt, a Városliget Pesten, ami mellett lakom. Egy régi, hajdan szép park, és egy új múzeumnegyed tervei ütköznek körülöttünk. Nem tehetünk úgy, mintha nem látnánk. Csakhogy az emberi agy káliumból, foszforból és propagandából áll. Ezért egyre nehezebben fogjuk fel, ami pedig világos és érthető. Hogy csak együtt juthatunk valamire, nem megosztva. Miként nincs két magyar szobrászat sem. Élni kellene már, olyan méltósággal a magára találásban, mint a Szervátiuszok szobrai. Olyan szíjas szívósággal és találékonysággal, ahogy ez a két szobrász tette Európa közepén.

Szervátiusz Jenő: szolgálattevő. Szervátiusz Tibor: megtartó.

Ne csüggedjete. Itt a két példa. Föl, föl a magasba!